

shvaćeno kao oprostaj za fašizam i koji oblik sećanja na holokaust treba da imaju buduće generacije? Osim toga, snažna promena medija nametala je novu kulturu dijaloga. Svedoci fašističkog doba su izumirali, rođeni posle nacizma nemaju direktnog sećanja, pa su ih na zločine mogli samo indirektno podsećati mediji. Glavno pitanje za docnije rođene nije bilo ono o direktnoj krivici za fašizam, već ono o indirektnom sećanju i nezaboravu. U svakom društvu postoje faze blokiranja i faze erupcije sećanja, ali ne kao slučajni ciklusi, već kao traganje za različitim oblicima identiteta koji traže uporišta u različitim istorijskim sadržajima. Proces sećanja nije kontinuiran, diskontinuitete unose interesi uticajnih društvenih grupa. Da li se sećanja samo instrumentalizuju ili imaju i vlastite zakonitosti? Postoje i privatna sećanja, ali javna sećanja uvek imaju određenu funkciju. Onaj ko se seća uvek može na različite načine biti shvaćen, dakle prigovor o instrumentalizaciji sećanja donekle je trivijalan. Prošlost koje se sećamo uvek služi pravdanju ili kritici sadašnjice (Assmann 1998).

Sve nemačke rasprave o fašizmu, od Fišer– do Valzer–debate, uticale su na stvaranje novog mentaliteta, ali i iskazivale promenu epohalne svesti i raspoloženje intelektualne i političke elite. Danas je u središtu ekonomski najmoćnije evropske nacije pitanje da li njeni sadašnji žitelji treba da preuzmu krivicu predaka za fašizam i u kojoj meri su zatočnici te hipoteke? Može li samokritično sećanje na Aušvic biti trajni deo političke samosvesti, tj. da li prihvatiti odgovornost predaka kao uznemirujuću činjenicu ili kao elemenat slomljenog nacionalnog identiteta?

Osim lokalnog značaja, svako nemačko suočavanje sa fašizmom iznova je isticalo i univerzalnije poruke, pa zato ove rasprave mogu pomoći i drugim narodima da se jasnije odrede prema senkama vlastite prošlosti. To važi i za najnoviju debatu oko Holokaust muzeja čija se izgradnja planira u Berlinu. Spomenik je zamišljen kao monumentalni simbolični znamen nemačkog priznanja vlastitih zločina i preduslov uključenja Berlinske republike u "normalni Zapad". Međutim u javnoj raspravi javile su se i bojazni da se ne pretera sa kajanjem i priznanjem. Ovu bojazan neobično jasno je ispoljio književnik Martina Valzer u govoru kada je primao nagradu nemačkih knjižara u jesen 1998. Da strah nije bio lični, nego znatno širi pokazale su podrške koje su stigle Valzeru posle govora. Tako je Institut za retoriku u Tibingenu proglasio Valzerov govor "Besedom 1998 godine", a socijaldemokratska uprava grada Hale u jesen 2000. predložila je Valzera za nagradu "Neustrašiva reč". Rasprava pokrenuta u javnosti vođena je istovremeno oko Valzerovog govora i predloga za izgradnju monumentalnog spomenika žrtvama holokausta u centru Berlina. Juna 1999. nemački parlament odlučio je da se ubijenim Jevrejima digne spomenik u početnoj vrednosti od 20 miliona maraka. Izgradnja treba da počne polovinom 2001. Za razliku od Historikerstreit i Goldhagen-

debate, u Valzer-debati podsticaji nisu krenuli iz nauke, već iz politike: kakav spomenik dići žrtvama fašizma i da li je nemačka sramota neuporediva. Što je jačao nemački nacionalizam, to je rasla sumnja u tvrdnju da je fašizam neuporedivo zlo, a posle sloma realsocijalizma bilo je sve više odrečnih odgovora? Ovaj problem "istoriziranja" je unutar iznova ujedinjene Nemačke primio dugačiji ton. Slom evropskog socijalizma otvorio je perspektivu za novo poređenje totalitarnih sistema. Demonizacija DDR-a relativizovala je fašizam. Uz novi nemački nacionalizam, ohrabren ujedinjenjem, to je odvelo izvesnoj opuštenosti u odnosu prema Hitlerovom režimu. Implozija DDR-a jačala je utisak o stabilnoj i demokratskoj